

РОЗДІЛ VI. ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА: НАПРЯМИ Й АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Юлія Бойко

ORCID: [orcid.org/ 0000-0002-0998-5657](https://orcid.org/0000-0002-0998-5657)

DOI 10.31558/1815-3070.2021.42.11

УДК 81'367.335

ФОРМУВАННЯ КОМПОЗИЦІЙНОЇ СХЕМИ РЕЧЕННЯ З ПОЗИЦІЇ ОПЕРАЦІЇ ПРОФІЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

У статті йдеться про нові підходи до вивчення комунікативної перспективи речення з позиції операцій профілювання або фокусування. У гіпотаксичному цілому, яким є складнопідрядне речення (далі – СПР) залежні клаузи є носіями основного інформативного повідомлення, тобто є орієнтирами для головним клауз, які є траєкторами у складі гіпотаксичної конструкції. СПР розглядається тут у функціональному аспекті як рамкова конструкція, що вибудовується у вигляді так званої «композиційної стежини», де висвітлення найбільш комунікативно значимих блоків призводить до профілювання інформації щодо головної клаузи – траєктору, за допомогою залежних клауз, як фігур мобільних, які при цьому є орієнтирами для траєктора. Урахування такої комбінаційної схеми СПР має неабияке значення для коректної передачі інформативного навантаження складного речення та збереження прагматичного значення висловлювання. Дослідження виконано на матеріалі англійської мови.

Ключові слова: схема, композиційна стежина, траєктор, орієнтир, клауза.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. У синтаксичному структуруванні мови головна роль належить реченню як основній синтаксичній одиниці (Мірченко 2002). Якщо структурно-синтаксичний аспект речення, відображає структуру позначуваної ситуації, а семантичний – її інформативну складову, то комунікативний аспект СПР втілює спосіб подання інформації про ситуацію мовлення. Комунікативне завдання, зазначає І. Распопов, дає реченню життя (Распопов 2009).

Комунікативна орієнтація синтаксису визначила широке коло досліджень актуального членування речення як його комунікативно-змістового поділу в живому (актуальному) мовленні. Таке членування передбачає з позицій адресата *дане, відоме й нове, повідомлюване, тобто тему й рему* (Селіванова 2008). Початок вивчення актуального членування пов'язують із дослідженнями представників Празького лінгвістичного гуртка: В. Матезіуса (який спирався на ідеї французького лінгвіста А. Вейля). Я. Фірбаса, Ф. Данеша, П. Сгалла, хоч подібний поділ в інших термінах застосовувався й раніше у Ф. Буслаєва, О. Потебні, Г. Пауля, О. Шахматова та ін.

Утім, застосовані відособлено, ці підходи не в змозі дати відповіді на питання про статус СПР та його функціонування. Питання ідентифікації СПР та їх меж, предикативності, пропозицій, семантичних ролей елементів аргументно-предикатної структури, недостатньо вирішені у межах традиційного системно-структурного підходу, були й залишаються найактуальнішими проблемами дослідження речення. Саме тому вивчення такої складної та багатогранної одиниці,

якою є речення в комунікативному аспекті з позицій новітнього підходу залишається і нині **актуальним**.

Метою цієї наукової розвідки є висвітлити комунікативну перспективу СПР з позицій профілювання та фокусування інформації, яка закладена у його синтаксичній конструкції.

Свою гносеологічну діяльність людина відображає у синтаксичних конструкціях, використовуючи рамкові схеми авторизації, каузації, результативності тощо (Золотова 1998). Сучасний синтаксичний аналіз тієї чи іншої структурної схеми передбачає не тільки опис її компонентів, але й розгляд того, як ця абстрагована структура співвідноситься з іншими, яке місце займає в його системі. Звідси й речення розглядається не як застиглий конструкт, а як така структурна схема, що допускає варіювання смислу (Загнітко 2006). Модифікації, як правило, полягають у висуненні на перший план найбільш значущих структурних елементів речення. У ході такої операції синтаксична організація речення є лише формальним компонентом тобто **рамкою** у складному процесі формування компонентів єдиного цілого за закріпленими у мові схемами розгортання думки.

Саме на ґрунті встановлення схеми або моделі структурної рамки речення, якості його типової пропозиції (семантичної моделі) та того концепту, що приховує в собі когнітивна оболонка синтагми (когнітивної моделі), можна відтворити граматичну організацію мови як цілісної системи, її параметри, з урахуванням спрямованості всіх аспектів речення на реалізацію найважливіших функцій мови: комунікативної та когнітивної.

Як одиниця мовлення будь-яке речення у своєму конкретному смислі відповідає тим або іншим вимогам мовленнєвого спілкування і завжди відповідає певному комунікативному завданню. Останнє ж реалізується через «актуалізацію», тобто «виділення», «підкреслювання» комунікативно значимих елементів і нейтралізацію менш комунікативно вагомих компонентів. Незважаючи на різний контекст, в якому вживаються речення, їх різне лексичне наповнення, всі речення володіють спільністю їх комунікативно-синтаксичної будови, яка вміщується у найбільш типову для речення схему (Распопов 2009).

Одна із суттєвих ознак свідомості особистості – сприйняття інформації, її створення, моделювання, на основі чого приймаються відповідні рішення, формується модель розуміння та дій. У психіці людини довільно організовується феномен композиції «як дещо самостійно цілісне, здатне до керування людиною, її діями, думками, вчинками» (Белозеров 2002: 76). Регулятором будь-якої активності слугує композиція. Моделі-композиції вільні в особистісному просторі та формуються у свідомості людини відповідно до об'єктивних завдань. Понятійна свідомість трансформує об'єктивний світ. «Усвідомлений об'єктивний світ закріплюється як мисленнєвий світ людини, що існує на базі природної звукової мови». Справедливим є судження Л. С. Виготського про те, що «на певній стадії філо- та онтогенезу лінії розвитку мислення та мовлення зливаються, даючи початок власне людській мовній діяльності та мовленнєвим формам поведінки, у результаті чого мислення стає мовленнєвим, а мовлення інтелектуалізується. Виробляється комплекс: **мислення–мова–спілкування**» (Виготський 1982).

Мова відображає дійсність у багатоманітності своїх форм. Як матеріальна форма закріплення мислення людини, сукупності значень, що ними володіє мовна особистість, мова інтерпретує об'єктивну картину світу в мовну, де відображаються і закріплюються результати розумової діяльності у вигляді понять та їх відношень, що організовуються у неоднозначні форми – композиції. Спостерігається взаємозумовленість: феномен композиції керує думками, діями людини і, у той же час, відображає, закріплює результати розумової діяльності різноманітних композиційних форм. Критерій композиційності є базовим для конструкційної граматики, яка стала продовженням фреймової семантики.

«**Композиція**» походить від лат. *composition*, що означає «складання», «склад», «побудова». *Сотро* – «складати» ... У розумінні С. М. Белозерова композиція – це «форма організованого існування у внутрішньому світі людини відображеного та породженого матеріалу» (Белозеров 2002: 736). Варіативність форм відображуваного та породжуваного матеріалу в об'єктивному світі людини зумовлює неоднакові форми композиції.

Бачення автором світу, розуміння реальних відношень та зв'язків через свідомість, мовні особливості конкретної мовної особистості зумовлюють формування конкретного речення того або іншого типу як синтаксичної одиниці вищого статусу, особливості його побудови, специфічні зв'язки у мовленнєвому потоці, у структурі тексту. Породжується авторський стиль мовленнєвого повідомлення, одна із форм якого – текст.

Текст створюється на основі мовних одиниць із урахуванням закономірностей їх побудови. Речення як вища одиниця граматичного ладу мови і текст як основна одиниця текстової лінгвістики – «це форми, різноманітним способом співвіднесені із висловлюванням» (Адмони 1988: 214), які володіють власними закономірностями побудови і є такими, що виявляють специфічні композиційні типи при взаємозумовленості речення та тексту.

СПР може бути компонентом тексту як цілого (макротексту), компонентом компонента (надфразової єдності, абзацу) та окремим малоформатним текстом (мікротекстом або мікропостором).

Смислове членування складного синтаксичного цілого, що відповідає його комунікативному завданню, реалізується у мові порядком слідування семантичних конститuentів клаузи *Дія – Суб'єкт – Об'єкт*. Для логічного суб'єкта клаузи типовою виявляється функція теми, а для предиката – реми (Михайлова 2007: 143).

Конфігурація інформації у синтаксичній рамці залежить від перспективи її подання та сприйняття і, відповідно, може бути пояснена із застосуванням теорії перспективізації, запропонованої Р. Ленекером та Л. Талмі [Langacker 1988; Talmy 1976], а саме **операцій профілювання або фокусування**.

СПР будуються за певними синтаксичними правилами, зумовленими комунікативними завданнями речення у цілому. Очевидно, що, вивчаючи ці правила та виявляючи характерні композиційні типи, можна дослідити комунікативно-синтаксичні властивості самого СПР у цілому та побудувати деяку абстрактну комунікативну модель СПР. Клаузи у складі СПР, маючи власні траєктор та орієнтир утворюють внутрішній рівень членування. Кожна нова клауза у складі

складної синтаксичної конструкції є своєрідним орієнтиром для головної клаузи. Таким чином формуються складні синтаксичні конструкції з простих, утворюється «композиційна стежина» (Langacker) або композиційна схема (рис. 1).

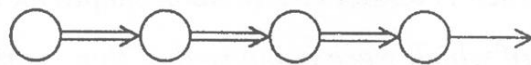

Рис. 1. Формування композиційної схеми

Як це видно з рис. 1, фокусування уваги на цій схемі пов'язане з охопленням всієї інформації, яку несуть складові блоки СПР. Висвітлення певних найбільш комунікативно значимих блоків призводить до **профілювання** інформації щодо головної клаузи – **траєктору**, а залежні клаузи, як фігури мобільні, є **орієнтирами**, рухаючись вгору та донизу (рис. 2).

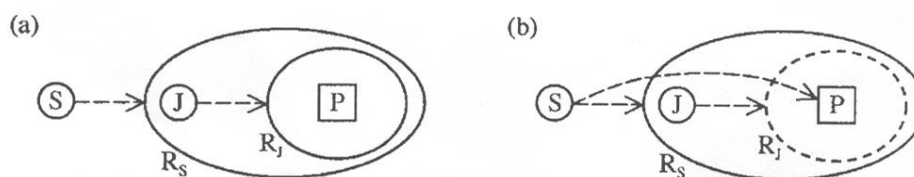

Рис. 2. Взаємодія орієнтира та траєктора у композиційній схемі СПР

Фокусування передбачає вибір змісту, що має бути позначеним знаком, а також організацію цього змісту шляхом розміщення його складових на передньому та задньому планах, що відповідає відомим у психології поняттям «фону» та «фігури». Результатом фокусування є тема-рематичне членування інформації, представлені одиницями дискурсу. Крім того, фокусування відслідковується у значеннях одиниць мови. Його відмінною властивістю є формування складних конструкцій із простіших. У мові структури нижніх рівнів, що включаються до структури вищих рівнів, сукупно формують «символічний монтаж» (symbolic assembly), що може мати різний ступінь складності. Р. Ленекер називає принцип співвіднесеності інтегрального значення (отриманого в кінцевому результаті своєрідного монтажу) зі значенням символічних компонентів (формуються на останньому рівні організації) «композиційною стежиною» (Compositional path). Значення мовного вираження включає не лише семантичну структуру «переднього плану», але також і композиційну стежину, яка знаходиться на «задньому плані». Висвітлення співвідноситься із фокусуванням: все, чому приділено увагу, є, по суті, «висвітленням». До цього типу належать такі когнітивні операції, як профілювання і співположення *траєктора* та *орієнтира* (trajectory / landmark alignment). Говорячи про профілювання, Р. Ленекер дає визначення концептуальної бази і профілю, що є важливими для розуміння суті значення мовного знаку. Концептуальною базою є весь обсяг інформації, активованої знаком. Профілем є та частина бази, яка формує саме значення даного знака (Langacker 1988; Talmy 1976).

Згідно з когнітивно-лінгвістичною теорією перспективи, «фігура (figure) постає як частина загальної інформаційної структури – її фону (ground) і зазнає особливого висвітлення (prominence) як стрижень, навколо якого організована певна сцена, тлом якої він слугує» (Langacker 1988). Тут особливо важливим є

висновок Р. Ленекера щодо продуктивності подання руху у термінах фону – фігури: коли стрижнева одиниця змінює своє місцеположення відносно решти сцени, це інтерпретується як рух фігури відносно фону (Langacker 1988: 120). З точки зору тема-рематичного устрою речення, висвітлена інформація (рема) формує профіль на тлі раніше відомої інформації – фону для її сприйняття (теми), пор.: елемент профілю (foreground) зазвичай більш висвітлений та легше сприймається, ніж елемент фону (background); перший є ближчим до спостерігача, ніж останній. Тому елемент фігури, профіль потрапляє у фокус уваги (Langacker 1988: 125).

Проілюструємо взаємодію траєктора та орієнтира у з'ясувальному дескриптивному СПР: *The book which I was reading offended her*, як це показано на рис. 3.

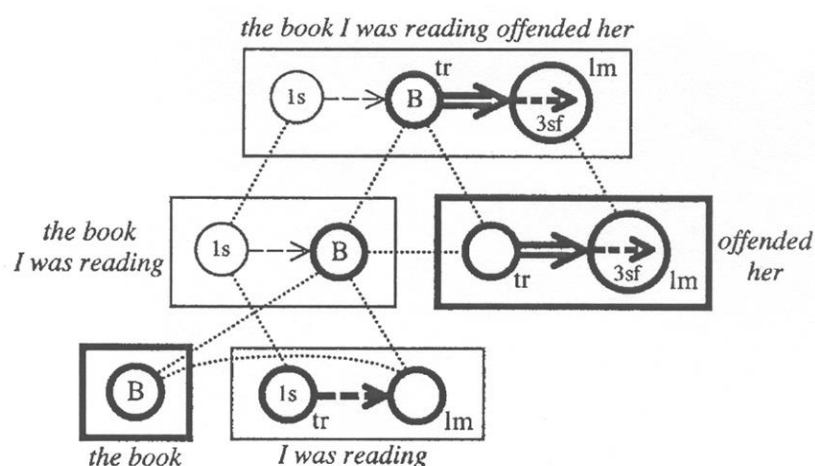

Рис. 3. Траєктор та орієнтир у дескриптивному СПР

Як це видно з рис. 3, профілюється *the book* за допомогою схематичного орієнтира *I was reading*. *The book* є профільним детермінантом (темою). На фоні складного висловлювання спочатку висвітлюється детермінант *the book*, а не той процес, що з ним відбувається. Подальший результат висвітлення є комплексною номінацією, *the book I was reading*, який специфікує траєктор на вищому щаблі комунікативної організації цього СПР (залежній клаузі) – фігурі. Наступний крок – висвітлення орієнтира у головній клаузі *the book I was reading offended her* (рис. 4).

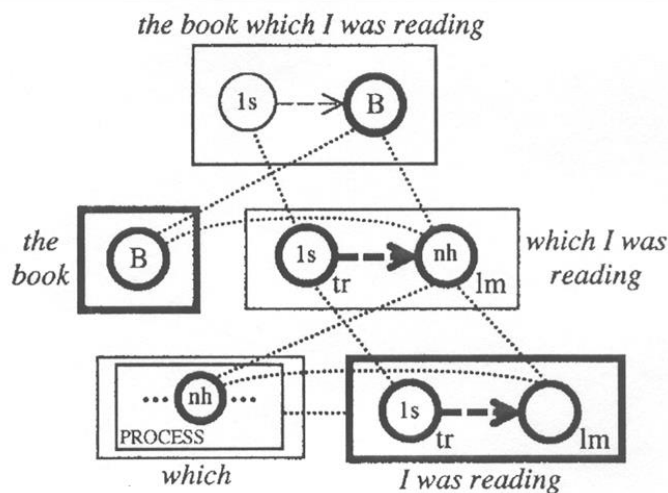

Рис. 4. Висвітлення профілів у композиційній схемі СПР

Як це видно з рис. 4, композиційне значення складної синтаксичної конструкції показує таке: орієнтирами для траєктора *the book*, як *I was reading*, так і *offended her*. Максимально профільованою частиною цього висловлювання є рема *offended her*. Сам траєктор у атрибутивних СПР функціонує як вісь / ядро, навколо якої формується висловлювання. Стосовно СПР із залежними клаузами з'ясувальними, то тут можна розглядати траєктор та орієнтир (у ролі головної клаузи та залежної відповідно) як «учасників» складної синтаксичної конструкції, їх «тісна взаємодія» створює цілісність гіпотаксичної конструкції шляхом висвітлення залежних клауз як фігур, поєднаних косек'ютивним зв'язком на фоні траєктора. Кожна залежна клауза є підпорядкованою іншій і слугує орієнтиром для попередньої, перебуваючи в асиметричних зв'язках. Схематично це виглядатиме таким чином, як це показано на рис. 5:

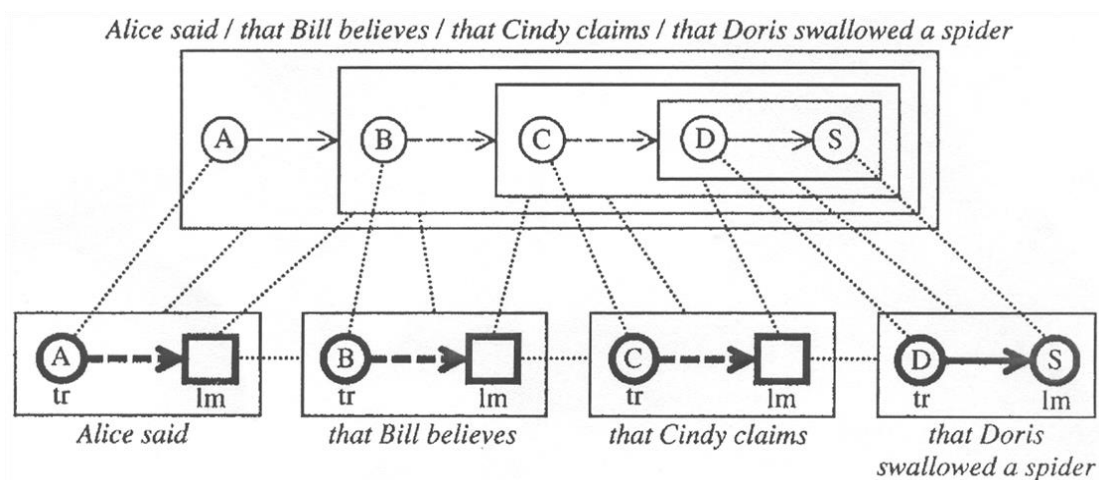

Рис. 5. Композиційна схема поліпредикативного СПР

Як це видно з рис. 5, композиційна схема поліпредикативного СПР вибудовується шляхом поєднання консек'ютивних ланок у складній гіпотаксичній конструкції, висвітлюючи або профілюючи граматично найбільш інформативні частини речення.

У СПР з'ясувальних типу *I'm [sure / happy / pleased] [he is honest]* залежна клауза є головним носієм інформації, саме вона профілюється на фоні модусу (тут: траєктора). Розглянемо такий фрагмент: *There's something [you simply have to know]. It seems [that Gerald's trophy wife is really a transsexual]. I suppose [they'll get a divorce]. I'm telling you because [he'll need a good lawyer].* У кожному із речень головна клауза, радше, випадкова аніж інформативно насичена і слугує лише частиною рамки, в якій повідомляється нова інформація. Вилучивши ці малоінформативні елементи із складу клаузи, можна отримати еквівалентний контекст: *You simply have to know this. Gerald's trophy wife is really a transsexual. They'll get a divorce. He'll need a good lawyer.* Відповідно до зазначеного клаузовий профіль домінує.

Таким чином, у СПР з'ясувального типу орієнтир завжди профілюється на фоні траєктора, який є малоінформативним (тематичним) елементом.

В адвербіальних клаузах ситуація дещо інша. Тип адвербіального СПР детермінує підрядний сполучник. Останній кваліфікує думку, виражену в головній

клаузі щодо темпоральних, локальних, каузативних характеристик тощо. За допомогою цих сполучників встановлюється зв'язок між головною та залежною клаузами, між траєктором та орієнтиром, напр.: *Alice left before Bill arrived*. Оскільки залежна клауза модифікує значення головної по-різному, то існує елемент, що специфікує значення цього зв'язку. Серед таких конекторів сполучники *before, after, when, while, until* тощо. У реченні *Alice left before Bill arrived* траєктором є *Alice left*, а орієнтиром *Bill arrived*. Останній елемент орієнтує значення траєктора у композиції СПР. Аналогічна ситуація виникає і в інших типах СПР: темпоральних (*before, after, until*), каузальних (*because, since*), concessивних (*dispite, although*), умовних (*if, provided that*).

Розглянемо комунікативну організацію поліпредикативного СПР: *After a refreshing bath, Edna went to bed and as she snuggled comfortably beneath the eiderdown* (1) *a sense of restfulness invaded her* (2), *such as she had not known before* (3). У цьому чотирикомпонентному СПР, фонову інформацію містить головна клауза (*Edna went to bed*), підрядна – (*as she snuggled comfortably beneath the eiderdown*) – залежна адвербіальна клауза, є першим орієнтиром для головного речення і ним (орієнтиром) модифікується власне траєктор. Подальше розгортання СПР відбувається шляхом поєднання його залежних компонентів сурядним зв'язком. Максимального профілювання набуває тут наступний базовий компонент – *a sense of restfulness invaded her*, модифікований постпозитивною залежною контрастивною клаузою. Вважаємо, що, саме поєднання підрядних блоків сурядним зв'язком створює цілісність цієї композиційної схеми, що, у свою чергу, є підтвердженням сентенції про те, що сурядні блоки забезпечують цілісність складної синтаксичної конструкції, а не навпаки.

Проілюструємо схематично композиційну будову іншого поліпредикативного СПР: *I thought / it would be me / who would end up with a houseful of muddy boots / while Catherine would living by herself* (рис. 6).

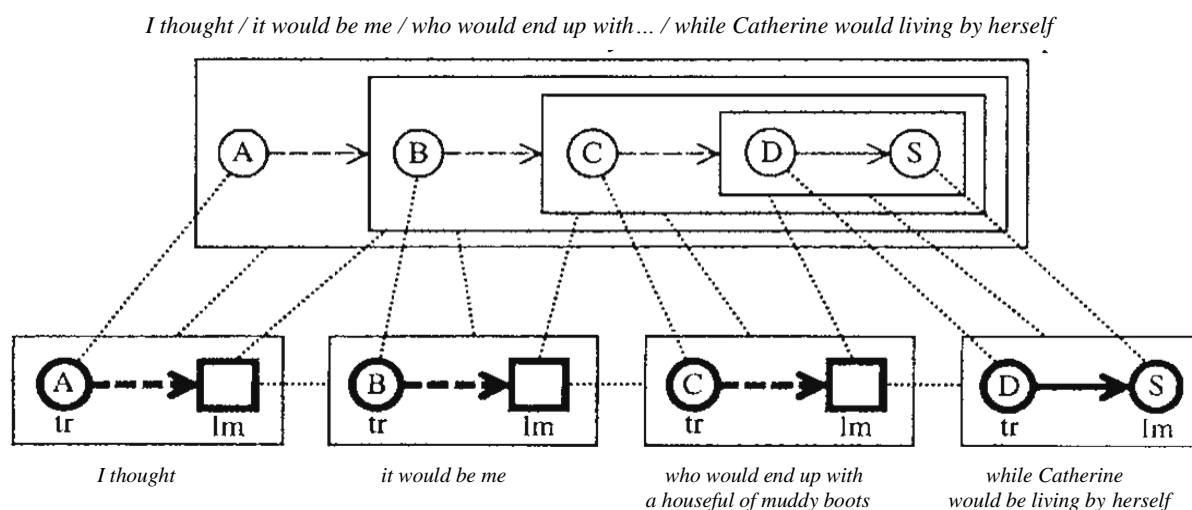

Рис. 6. Композиційна схема поліпредикативного СПР

Як це видно з рис. 6. кожна наступна залежна клауза профілюється по відношенню до попередньої, створюючи, таким чином, безперервний ланцюг, акцентуючи уваги на найбільш значимих ділянках СПР.

Залежно від формально-граматичних ознак та кількості ланок підрядного зв'язку, поліпредикативна конструкція може характеризуватися, окрім обов'язкового зовнішнього, одним чи кількома внутрішніми рівнями членування. Чіткий поділ на зовнішньому рівні простежується у моделях з гомогенною підрядністю. Це, насамперед, СПР з однорідними атрибутивними, смислова функція яких – доповнити, уточнити, розширити певний член речення головної частини. Саме ці частини профілюються одна за одною, створюючи безперервний композиційний ланцюг. Інформаційна особливість таких речень полягає у тому, що підрядні компоненти становлять із головною частиною нерозчленовану синтаксичну єдність, водночас висвітлюючи найважливіші сторони складної синтаксичної конструкції. напр.: *And something told me (1) that I should curb my tongue (2), that Sonny was doing his beat to talk (3), that I should listen (4); I caught him (1) just before he fell (2) when he took the first steps (3) he ever took in this world (4); He observed his hostess attentively from under his shaggy brows, and noted a subtle change (1) that had transformed her from the listless woman (2) he had known into a being (3) who, for the moment, seemed palpitant with the forces of life (4).*

Якщо у СПР з подвійною гомогенною субординацією блок однорідних супідрядних, що становлять семантико-синтаксичну єдність, перебуває у відношеннях гетерогенної супідрядності з іншим підрядним компонентом, рівень профілювання дещо інший, напр.: *He looked very unlike my baby brother. Yet, when he smiled (1), when we shook hands (2), the baby brother (3) I'd never known (4) looked out from the depths of his private life (5), like an animal waiting to be coaxed into the light (6),* найбільш висвітленими є ініціальні залежні клаузи, що є орієнтирами, далі траєктор та орієнтир поєднані гетерогенною підрядністю набувають меншої комунікативної ваги.

Ієрархічні рівні членування притаманні у першу чергу моделям, де провідним зв'язком виступає гетерогенна підрядність. Необхідною умовою їх висвітлення, однак, є детермінантний характер підрядних частин, котрий реалізується у співвіднесеності їх змісту з усією відповідною опорною частиною, напр.: *In this instance Gil Bartlett had been entirely right, in fact, creditably so, (1) since he had caught the disease in its early stages (2) and before the patient could have had much distress (3).* Або: *When the administrator had mentioned Lucy Grainger's name (1), O'Donnell had hesitated for one reason only (2): it had reminded him of a meeting between himself and Lucy the night before (3).*

Профілювання внутрішнього рівня членування є обов'язковим у СПР, де провідний зв'язок, представлений гетерогенною підрядністю та є ланки консек'ютивного підпорядкування. Прикладом може бути наступна ситуація: *He was an expert at concocting strong drinks. He had invented some (1), to which he had given fantastic names (2), and for whose manufacture he required diverse ingredients (3) that it devolved upon Edna to procure for him (4),* у другій частині якої профілюються дві гетерогенні підрядні одиниці прислівного типу та ланка з косек'ютивною субординацією.

Особливістю таких моделей є також те, що внутрішній рівень профілюється незалежно від характеру семантико-синтаксичних відношень між предикативними одиницями, адже косек'ютивна підрядність є специфічною зі структурно-семантичного боку: кожен підрядний компонент формує новий тип орієнтира: *Kids and older people paused in their errands and stood there, along with some older men and a couple of very tough-looking women* (1) *who watched everything that happened on the avenue* (2), *as though they owned it, or were maybe owned by it* (3). У цьому СПР знаходимо дві предикативних одиниці, що маркуються консек'ютивним підрядним зв'язком: перша одиниця є залежною атрибутивною одиницею, друга – адвербіальним підрядним зі значенням порівняння. Кожна предикативна ланка такої конструкції уможлиблює висвітлення найважливішої інформації у композиційній схемі орієнтирів (2), меншої комунікативної ваги набувають дві наступні орієнтири (4 та 5), напр.: *And every year, once a year, for as long as he lived* (1), *the French sculptor who had captured them in marble during their prime* (2) *would come to Rome and take the sisters out to lunch* (3), *where they would reminisce together about the days* (4) *when they were all so young and beautiful and wild* (5). Композиційне співвідношення частин СПР показано на рис. 7:

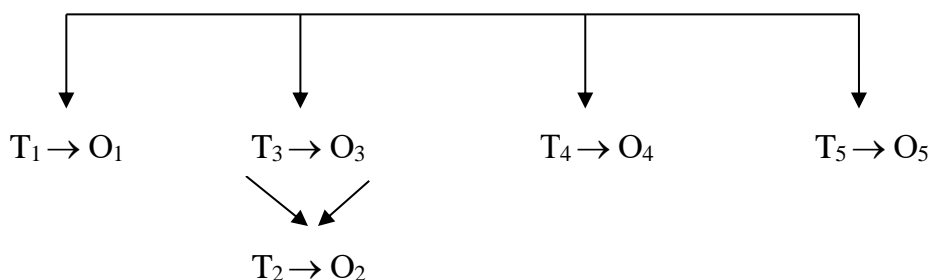

Рис. 7. Сміслове й композиційне співвідношення у складнопідрядному реченні

Як це видно з рис. 7, головна клауза ($T_3 - R_3$), що є траєктором у площині цього СПР, профілюється за допомогою орієнтирів: $T_1 - R_1$, $T_2 - R_2$, $T_4 - R_4$, $T_5 - R_5$, стає фоном для фігур (залежних клауз). «Композиційна стежина», що вибудовується на основі гіпотаксичної конструкції, зумовлює внутрішню єдність самого СПР.

У СПР із гомогенним підпорядкуванням обидва орієнтири мають однакову комунікативну вагу щодо траєктора; із гетерогенним підпорядкуванням – орієнтир та траєктор утворюють пару, за комунікативною вагою рівноцінну один одному, у СПР із консек'ютивною субордніцією кожен наступний орієнтир профілюється на фоні попереднього. Сукупність орієнтирів у скопусі складної синтаксичної конструкції утворює акцентний домен, який профілюється на фоні модусної настанови.

У гіпотаксичному цілому в атрибутивних СПР залежні клаузи є носіями основного інформативного повідомлення; траєктор функціонує як вісь / ядро, навколо якої формується висловлювання. У СПР з'ясувального типу кожна залежна клауза слугує орієнтиром для попередньої або головної клаузи, перебуваючи в асиметричних зв'язках; у СПР підметових через наявність двовершинної реми орієнтир займає ініціальну позицію, тоді як у присудкових СПР, навпаки – орієн-

тир знаходиться на другій позиції по відношенню до траєктора. Адвербіальна залежна клауза є орієнтиром для траєктора, вираженого головною клаузою. У поліпредикативних СПР із гомогенним підпорядкуванням обидва орієнтири мають однакову комунікативну вагу щодо траєктора; з гетерогенним підпорядкуванням орієнтир і траєктор утворюють дві окремі лінії, рівноцінні одна одній за комунікативною вагою, у СПР із консек'ютивною субординацією кожен наступний орієнтир профілюється на фоні попереднього, формується “композиційна стежина” за фрактальним принципом. Сукупність орієнтирів у скопусі складної синтаксичної конструкції утворює акцентний домен, який профілюється на фоні модусної настанови та формує конфігурацію композиційної схеми у функціонально-комунікативній організації складнопідрядного речення

Висновки. У СПР на тема-рематичну конфігурацію кожної його частини накладається загальний контур втілення комунікативної інтенції мовця. Принцип напруги відображається у залежних клаузах, що спричиняє її профілювання на фоні головної клаузи. У СПР принцип поля напруги стає домінуючим і одним з головних конститууючих принципів, який протиставляє СР сукупності простих, що передають аналогічне значення. Конфігурація інформації у СПР залежить від перспективи її подання та сприйняття і, відповідно, може бути пояснена із застосуванням теорій перспективізації та фокусування або профілювання.

Згідно з когнітивно-лінгвістичною теорією перспективи, фігура постає як частина загальної інформаційної структури – її фону зазнає особливого висвітлення як вісь, навколо якої організована певна сцена, тлом якої він слугує»: коли стрижнева одиниця змінює своє місцеположення відносно решти сцени, це інтерпретується як рух фігури відносно фону або зв'язок головна клауза із залежною. З точки зору тема-рематичного устрою речення, висвітлена інформація – рема – формує профіль на тлі раніше відомої інформації – фону для її сприйняття – теми. У такій схемі кожна послідовна залежна клауза є орієнтиром для попередньої.

Отож, проведені дослідження дає підстав зробити такі висновки: залежна клауза або *орієнтир* постає як частина загальної інформаційної структури – її фону – головної клаузи або **траєктора і зазнає особливого висвітлення** як стрижень, навколо якого організована певна сцена, тлом якої він слугує. Для аналізу СПР особливо важливим є висновок щодо продуктивності подання руху в термінах **траєктор – орієнтир**: коли стрижнева одиниця змінює своє місцеположення відносно решти сцени, це інтерпретується як рух орієнтира відносно траєктора. З точки зору тема-рематичного устрою речення, висвітлена інформація (рема) формує профіль на тлі раніше відомої інформації – траєктора для її сприйняття (теми), пор.: елемент профіля, зазвичай, більш висвітлений та легше сприймається, ніж елемент фону; перший є ближчим до спостерігача, ніж останній. Тому профіль як елемент орієнтира потрапляє у фокус уваги.

Як показує проведені дослідження у гіпотаксичному цілому саме концептуальна база та профіль є важливими для розуміння комунікативної направленості самого СПР. Концептуальна база – це весь обсяг інформації, що міститься у реченні. Профілем же є та частина бази, яка, висвітлюючись, формує нове значення цілої синтаксеми.

Перспективу подальших досліджень у цьому напрямку вбачаємо у дослідженні комунікативної перспективи іншого типу та структури складних синтаксичних єдностей із використанням запропонованої методики.

Література

1. Адмони, Владимир Г. Грамматический строй как система построения и общая теория грамматики. Ленинград : Наука, 1988.
[Admoni, Vladimir G. Grammaticheskiy stroy kak sistema postroyeniya i obshchaya teoriya grammatiki. Leningrad : Nauka, 1988]
2. Белозеров, Сергей М. Организация внутреннего мира человека и общества. Теория и метод композиций. Москва, 2002.
[Belozеров, Sergey M. Organizatsiya vnutrennego mira cheloveka i obshchestva. Teoriya i metod kompozitsiy. Moskva, 2002.]
3. Выготский, Леонид С. Мышление и речь // *Собр. сочинений*, Москва, Т. 2, 1982.
[Vygotskiy, Leonid S. Myshleniye i rech' // *Sobr. sochineniy*, Moskva, T. 2, 1982.]
4. Загнітко, Анатолій. П. Теорія сучасного синтаксису : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2006.
[Zahnitko, Anatoliy. P. Teoriya suchasnoho syntaksysu : monohrafiya. Donets'k : DonNU, 2006.]
5. Золотова, Галина А. Коммуникативная грамматика русского языка. Москва: Изд-во Моск. ун-та; Ин-т рус. языка РАН, 1998.
[Zolotova, Galina A. Kommunikativnaya grammatika russkogo yazyka. Moskva: Izd-vo Mosk. un-ta; In-t rus. yazyka RAN, 1998.]
6. Мірченко, Микола В. Синтаксичні категорії речення : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2002.
[Mirchenko, Mykola V. Syntaksychni katehoriyi rechennya : avtoref. dys. ... d-ra filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrayins'ka mova». Kyiv, 2002.]
7. Михайлова Олена, В. Просте речення в давньоанглійській мові: синтаксичний, семантичний, когнітивний та комунікативний аспекти : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2007.
[Mykhaylova Olena, V. Proste rechennya v davn'oanhliys'kiy movi: syntaksychnyy, semantychnyy, kohnityvnyy ta komunikatyvnyy aspekty : dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Kharkiv, 2007.]
8. Распопов Иван, П. Актуальное членение предложения: На материале простого повествования преимущественно в монологической речи. Изд. 2-е. — Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009.
[Raspopov Ivan, P. Aktual'noye chleneniye predlozheniya: Na materiale prostogo povestvovaniya preimushchestvenno v monologicheskoy rechi. Izd. 2-e. — Moskva: Knizhnyy dom «LIBROKOM», 2009.]
9. Селіванова Олена, О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник Полтава : Довкілля-К, 2008.
[Selivanova Olena, O. Suchasna linhvistyka: napryamy ta problem : pidruchnyk Poltava: Dovkillya-K, 2008.]
10. Harris, Alice C. Historical Syntax in Cross-Linguistic Perspective. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
11. Langacker Ronald, W. A usage-based model. Topics in cognitive linguistics. — Amsterdam : Benjamins, 1988. P. 127–161.
12. Talmy Leonard Semantic Causative Types. Syntax and Semantics. — Vol. 6. — N.Y.: Academic Press, 1976.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Bach R. Biplane N.Y. : Dell Publishing Group, 1990. 163 p.
2. Bach R. Illusions N.Y. : Dell Publishing Group, 1989. 192 p.
3. Bach R. Nothing by Chance. N.Y. : Dell Publishing Group, 1990. 223 p.
4. Chopin K. The Awakening [Electronic resource] / K. Chopin. – 1899. – Mode off access: <http://englishtips.org/index.php.newsid>
5. Hailey Arthur. The Final Diagnosis. M. : Iris-press, 2006. 352 p.
6. Gilbert E. Eat, Pray and Love. London : Bloomsbury Publishing Plc. 350 p.

References

1. Admoni V. G. Grammatical structure as a system of construction and general theory of grammar. Leningrad: Nauka, 1988. 238 p.
2. Belozarov S. M. Organizatsiya vnutrennego mira cheloveka i obshchestva. Teoriya i metod kompozitsiy. – Moskva, 2002. 187 s.
3. Vygotskiy L. S. Myshleniye i rech' // Sobr. sochineniy, Moskva, T. 2, 1982. 348 s.
4. Zahnitko A. P. Teoriya suchasnoho syntaksysu : monohrafiya. Donets'k : DonNU, 2006. 378 s.
5. Zolotova G. A. Kommunikativnaya grammatika russkogo yazyka. Moskva : Izd-vo Mosk. un-ta ; In-t rus. yazyka RAN, 1998. 528 s.
6. Mirchenko M. V. Syntactic categories of sentences: author's ref. dissert. of Dr. Philol. Science: special. 10.02.01 "Ukrainian language", Kyiv, 2002. 41 p.
7. Mykhaylova O. V. Proste rechennya v davn'oanhliys'kiy movi: syntaksychnyy, semantychnyy, kohnityvnyy ta komunikatyvnyy aspekty : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04. Kharkiv, 2007. 202 s.
8. Raspopov I. P. Actual division of the sentence: On the material of a simple narrative mainly in a monologue speech / Edited by DG Kiebaeva. Izd. 2-e. – M.: Publishing house «LIBROKOM», 2009. 168 p.
9. Selivanova O. O. Modern linguistics: directions and problems: textbook. – Poltava: Dovkillya-K, 2008. 712 p.
10. Harris A. Historical Syntax in Cross-Linguistic Perspective / A. Harris, L. Campbell. – Cambridge : Cambridge University Press, 1995. 488 p.
11. Langacker R. W. A usage-based model / R. W. Langacker; B. Rudzka-Ostyn (ed.) // Topics in cognitive linguistics. – Amsterdam : Benjamins, 1988. P. 127–161.
12. Talmy L. Semantic Causative Types / L. Talmy // Syntax and Semantics. – Vol. 6. – N.Y. : Academic Press, 1976. P. 85–93.

Sources of illustrative material

1. Bach R. Biplane. – N.Y. : Dell Publishing Group, 1990. 163 p.
2. Bach R. Illusions. – N.Y. : Dell Publishing Group, 1989. 192 p.
3. Bach R. Nothing by Chance. – N.Y. : Dell Publishing Group, 1990. 223 p.
4. Chopin K. The Awakening [Electronic resource] / K. Chopin. – 1899. – Mode off access: <http://englishtips.org/index.php.newsid>
5. Hailey Arthur. The Final Diagnosis. – M. : Iris-press, 2006. 352 p.
6. Gilbert E. Eat, Pray and Love. – London : Bloomsbury Publishing Plc. 350 p.

THE SENTENCE COMPOSITIONAL PATH FORMATION AS A TYPE OF PROMINENCE AND INFORMATION PROFILING

Julia Boyko

Department of Germanic Philology and Translation Studies, Khmelnytsk national University, Khmelnytsky, Ukraine.

Abstract

Background: The research of a sentence has always been a topical problem of modern linguistics. The main integral parts of complex sentence are matrix clause and subordinate clauses. Subordinate clauses are quite varied in form, running the gamut from being indistinguishable from independent clauses to not really being clauses at all.

Purpose: The purpose of the analysis is to represent the communicative perspective of complex sentence from the standpoint of profiling and focusing information which is embedded in its syntactic structure.

Result: Matrix clause and subordinate clauses are viewed here as a trajector and landmark with the latter giving more or less prominence to figure out inside the sentence frame. The relation between clauses is asymmetrical as well as between matrix clause and subordinate clauses proper. Complex sentence is considered here as a frame structure composed in the form of scheme or co-called “composite path” while focusing on the most communicatively significant blocks leads to the profiling information about the main clause with the trajector or subordinate clauses being used here as mobile figures or landmarks for the trajector. The evident result is the sort of nesting of subordinate clauses in polypredicative complex sentence with no intrinsic limit on the number of levels. Each subsequent subordinate clause is profiled in relation to the previous one, thus creating a “compositional path”, focusing on the most important parts of the sentence.

Discussion. One factor long recognized as problematic is that the nesting ascribed to such expressions is at odds with their phonological realization. Intonation suggests the nonnested structure in such sentences: each clause is a separate intonational unit bounded by a slight pause from the one that follows.

Keywords: scheme, compositional path, trajectory, landmark, subordinate clause.

Vitae

Julia Boyko is Doctor of Philology, Dotsent, Head of Department of Germanic Philology and Translation Studies at Khmelnytsky State University. Her area of research interests includes functional linguistics, cognitive linguistics, comparative linguistics and text linguistics.

Correspondence: Julia_boyko_pereklad@ukr.net

Надійшла до редакції 10 серпня 2021 року
Рекомендована до друку 18 жовтня 2021 року